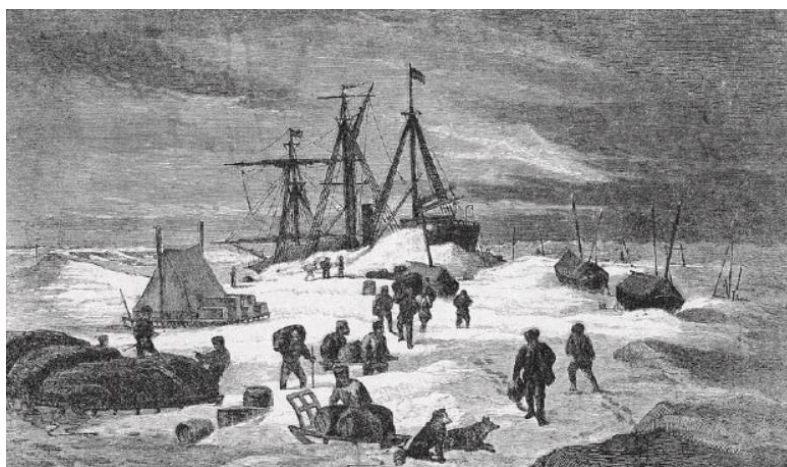

Tegetthoff fa vitorlás gőzös

Ez a hajó az osztrák–magyar északi-sarki expedíció hajója volt, amely út során felfedezték a Jeges-tengeren, az Északi-sarkhoz közel fekvő Ferenc József-földet. Megjegyzendő, hogy távoli volta miatt ténylegesen az Osztrák-Magyar Monarchia nem tartotta külbirtokának a sarkvidéki szigeteket, ezért nem tekinthető valódi gyarmatának, így csak a felfedezés jogán válhatott fogalmilag gyarmatunkká. Ezért a birodalomnak a kínai Tiencsin kivételével, nem volt tényleges gyarmata.

Az expedíció és maga a hajó is feltűnt a sajtóban. „A hajó „Tegetthoff” már készül egy éjszakánmet kikötőben s pár hó múlva májusban már el is indul.”¹⁰⁹⁴ „Az expedíció költségeinek fedezésére Lajtán túl már szép eredménnyel folynak az adakozások.”¹⁰⁹⁵

Az expedíciót jórészt gróf Johann Wilczek, a bécsi Földrajzi Társaság elnöke és Zichy Ödön gróf költségén szervezték meg, magánadományokból de az Osztrák–Magyar Monarchia kormányának támogatását is sikerült hozzá megszerezni. A közös hadügyminisztérium is olyan nagymérvű támogatást adott hozzá, hogy a Monarchia flottájának minden történeti feldolgozásába bekerült, a tudománytörténet ott tartja számon.¹⁰⁹⁶

A haditengerészet részéről az expedíció előkészítését Max von Sterneck, aki később tengernagyként állt a flotta élén.¹⁰⁹⁷

Az út célja a Távols-Keletre vezető északkeleti átjáró felkutatása volt – azaz az Atlanti-óceánról Szibéria partjai mellett a Csendes-óceánra vezető és hajózható útvonalat kerestek. Az átjárót azonban az év legnagyobb részében jég borítja, és csak a múlt század közepétől használták rendszeresen kereskedelmi, katonai célokra.

Az expedíciót a közös hadsereg tisztjei irányították: a parancsnok Karl Weyprecht sorhajókapitány, helyettese, egyben a tudományos vezető Julius Payer főhadnagy volt. Ez is mutatja a vállalkozás katonai jellegét. A 24 fős személyzet fele dalmát tengerész, a tisztek osztrákok voltak, egyetlen magyarként Kepes Gyula hajóorvos indult útnak, aki az étellemezésért és a vitaminellátásért is felelt.

¹⁰⁹⁴ Pesti Napló, 23. évfolyam, 1872-02-24 / 45. szám

¹⁰⁹⁵ Vasuti és Közlekedési Közlöny, 3. évf. 1872-02-29 / 9. szám

¹⁰⁹⁶ Magyar Tudomány – A MTA folyóirata, 2001 (108. kötet = Új folyam 46. kötet) 2001 / 7. sz. / NAGY MIKLÓS MIHÁLY: Geográfia hadilobogó alatt

¹⁰⁹⁷ Krámlai Mihály: Az osztrák-magyar vörös-tengeri expedíciók 1895-1898: <https://kriegsmarine.hu/hk/km00702.html>

A felfedezőket szállító hajó 220 tonnás, a megerősített falú, háromárbcos, kisegítő gőzgéppel is ellátott Admiral Tegetthoff 1872. június 13-án futott ki Bréma kikötőjéből. A tervek szerint jutottak el Novaja Zemlja szigetéig, de attól nem sokkal északra a hajó már augusztus végén a jég fogságába került.

A sajtóban így látták az út realitását: „Az osztrák-magyar expedíció Payer (Gyula) és Weyprecht vezetése alatt, ez évi jun. 13-kán indult ki Bremerhafenből a „Tegetthoff” nevű gőzösön. Ezek már nem oly idealisták és nem táplálnak oly vérmes reményeket, hogy magát a sarkot akarják elérni; megelégednek, ha Novaja-Zemlját körül hajózzák s a sark-tengernek még eddigelé teljesen ismeretlen keleti részét, ha lehetséges, egészen a Behring-útig bejárhatják és átvizsgálhatják.”¹⁰⁹⁸ Payer és Weyprecht már 1870-ben egy német kutatóexpedícióval járt ezeken a vizeken. „A tudomány terén vívandó e nemes verseny-küzdelemben Ausztria és Magyarország sem akart elmaradni a világ tengeri nagyhatalmasságaitól. A jelentékeny összeg, melyet az állam egy szervezendő északsarki expedíció költségeire adott, egy nyilvános aláírás magvát képezé, mely iránt a birodalom mindkét felében oly nagy érdekeltség nyilvánult, hogy rövid idő alatt 200,000 forint gyűlt össze. E szép eredmény előteremtésében legtöbb érdeme van Zichy Ödön grófnak, ki maga is 45,000 frtot irt alá e célra. Bremerhafen kikötőjében egy 220 tonna hordképességű gőzöst építettek és szereltek föl, mely szükség esetén vitorla segélyével is képes lesz tovább haladni, s az egész hajó úgy van tervezve, hogy a csekélyebb mélységű vizeken is akadálytalanul járhatson. A gőzgép 95 lóerőre készült. A hajó három évre van ellátva élelmiszerekkel és egyéb úti kiegészítőkkel. Az expedíció eddigi terve szerint az első év a már tavaly meglátogatott vízmedence vizsgálására leend szentelve a Spitzbergi szigetek és Novaja-Zemlja között, s a telet a Tajmur-öbölben vagy a Cseljuszkin-fok (az oroszok Szevero-Vosztoknoi foka) körül szándékoznak tölteni, mely nemcsak a szibériai partnak, hanem az egész óvilágnak is a legészakibb pontja. A második évet a Cseljuszkin-fok és az Új - szibériai szigetcsoport közt elterülő tér átkutatására fogják fordítani; végre a harmadik évben Új-Szibériától a Behring-szorosig szándékoznak hatolni, eddigelé teljesen ismeretlen vidéken. Az expedíció, mint mondtuk, nem ringatja magát ideális álmokban; sem a nyílt sarktenger, sem a Behring-ut elérését nem reméli teljes biztonsággal, noha főcélja épen ez volna; de bízván a szibériai folyók melegebb vizében, melynek hatása nyáron hihetőleg messze északra kiterjed és a tenger jegét megolvasztja, reméli, hogy az Ázsiától északra fekvő ismeretlen vidékre mélyen behatolhat. Annyi valószínű, hogy az expedíciónak a Cseljuszkinosok körül kegyetlen harcokat kellene a jéggel vívnia. Elindulás előtt az expedíció összes tagjai egy térítvény aláírása mellett önkényt lemondottak minden fölkeresési expedícióról az esetre, ha nem sikerülne 1874. őszén visszatérniök. Ez pedig azért történt, hogy e nemzeti vállalat nemes pártfogóinak nehogy új költségeket okozzanak, miként ez Angliában történt, a Franklin-expedíciók idejében, melyek az államnak és egyeseknek 70 millió tallérjába kerültek. Az expedíció egyetlen magyar tagja, dr. Kepes Gyula honvéd dandárorvos, megígérte, hogy lapunkat a kis úti társaság élményeiről koronként, a mikor t. i. a levélküldésre alkalom nyílik, tudósítani fogja.”¹⁰⁹⁹

A jégtáblák közé zárt Tegetthoff 372 napig sodródott észak felé, eközben a személyzet méréseket végzett, kutyaszánnal felderítő és vadászatokat tett.

„Wilczek gróf a »Tegetthoff«-al 1872. augusztus 9-én hagyta el Novaja-Semlja északi partján az é. sz. 76° alatt fekvő Naszan-fok mellett; a hajó akkor egy öbölben volt, melynek bejárást az észak felől jövő jég már elzárni kezdte.”¹¹⁰⁰ Ez után a nagyközönség a hajó útvonalát csak találgatták.

¹⁰⁹⁸ Vasárnapi Ujság –1872-08-04 / 31. szám / Payer Gyula az északi sarkvidéken 31. szám / Táj- és uti-képek, Külföldiek

¹⁰⁹⁹ Vasárnapi Ujság –1872-08-04 / 31. szám / Payer Gyula az északi sarkvidéken 31. szám / Táj- és uti-képek, Külföldiek

¹¹⁰⁰ Pesti Napló, 25. évfolyam, 1874-07-22 / 166. szám

A nyomott hangulat csak akkor engedett fel, amikor 1873. augusztus 30-án az északi szélesség 80. foka közelében egy, a térképen addig nem jelölt szárazföldet pillantottak meg. A szigetcsoport partjainak közelébe csak két hónappal később jutottak el, és partra lépve uralkodójuk tiszteletére Ferenc József-földnek nevezték azt el. A második sarkvidéki telet a sziget közelében töltötték, jobbára elejtett jegesmedvéket ettek, skorbut és egérinvázió gyötörte őket. A hajógépész később bele is halt a nélkülözésekbe. Az első kutvaszános csapat csak 1874 márciusában indulhatott az ismeretlen földre Payer vezetésével.

Viszontagságos útjuk során a 82. fokig hatoltak északra, megállapítva, hogy a szigetek zöme 200-400 méter magas fennsík. Az expedíció kezdeményezői nevét megörökítendő a nyugati nagy szigetet Wilczekről, a keletit Zichyről nevezték el, hegyfok kapta Bécs és Pest (később Budapest) nevét.

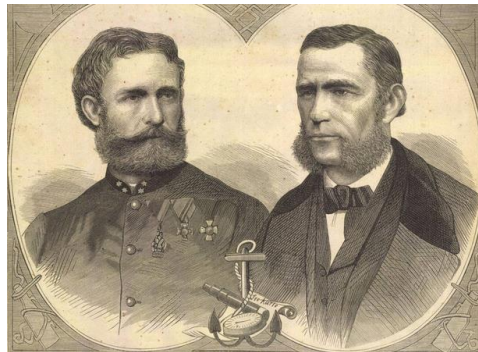

Mivel a hajóval már nem juthattak haza, 1874 májusának végén sorsára hagyták a Tegetthoffot, benne egyebek között Kepes állat- és növénygyűjteményével. A felszerelést, élelmet szánokra rakva a jégmezőn dél felé indultak, magukkal cipelték három, sítalppal ellátott csónakot is.

Három hónap küszködés után érték el a Novaja Zemljától északra húzódó nyílt tengert, és csónakba szállva a szigethez eveztek. Augusztus 24-én összetalálkoztak egy orosz bálnavadász hajóval, amely a norvégiai Vardø kikötőjébe vitte az elcsigázott embereket. Bécsbe hazatérve a felfedezőket hősként ünnepelték, Weyprecht és Payer kitüntetésben is részesült.

Az expedíció történetét Payer írta meg 1876-ban, Kepes doktor hazatérése után nem sokkal tartott előadást a Magyar Földrajzi Társaságban útjukról. A 191, csaknem állandóan jéggel borított szigetből álló, 16 191 négyzetkilométernyi terület nem lett Ausztria-Magyarország része. A Ferenc József-földet 1926-ban annektálta a Szovjetunió, ma Oroszországhoz tartozik.

Itt működik a világ legészakibb meteorológiai állomása, és 2009 óta az Orosz Sarkvidéki Nemzeti Park része.¹¹⁰¹

Az expedíció vezetői, Karl Weyprecht és Julius Peyer osztrák tengerésztisztek.

A jégbe szorult hajó lassan északkelet felé sodródott, és ez a körülmény is hozzájárult Nansen zseniális ötletéhez, hogy később a Frammal egyszerűen befagyassza magát és az áramlás természetes sodrával próbálja elérni az Északi - sakkot.¹¹⁰³

„Payer és Weyprecht első azaz tájazó sarkvidéki járatuknak eredményei oly jelentékenyek voltak, hogy azok mind a természettudomány és hajózat mind a sarktengeri halászat iránt érdeklődő körökben nagy figyelmet keltettek. A Spitzbergen és Novaja-Zemlja közti tenger átjárhatósága annyira elvitathatlanul jön általuk bebizonyítva, hogy még azok is, kik addig Petermann Jr. nézetének és így a Novaja-féle tengerútnak is legnagyobb ellenzői valának, egymás után megtértek. Tudományos észleletei által mindkét férfiú bebizonyította, hogy ők ily vállalat hajózáti és tudományos érdekeinek meg tudnak felelni.”¹¹⁰⁴ A cikk hosszasan taglalja az expedíció útját.

De az útról legyen itt egy rövidebb leírás: „Az osztrák-magyar északsarki expedíció. Budapest, szeptember 5. A „Tegetthoff”-hajó, melyet az osztrák-magyar kormány 1872-ik év nyarán az északi sarkvidékekre küldött, mint már tegnapi lapunkban jelzők, az észak sarki jégmezők között rekedt, az expedíció tagjai azonban egynek kivételével szerencsésen visszaérkeztek küzdelmes útjukból. A tegnapi nap folytán négy távirat hozta az örvendetes hírt, mely bizonyára fölvillanyozza az egész tudományos világot. A táviratok közül kettő a közös hadügyminisztérium tengerészeti osztálya egyik tagjához, Wilcsek grófhoz intéztetett Bécsbe, Weyprecht és Payer expedíció vezetőktől. Egy távirat a fiumei tengerészeti hatósághoz érkezett, egyet pedig Orel a „Tegetthoff” zászlótartó hadnagya küldött Nentitscheinba, családjához. Mind a négy távirat egybehangzóan nagy fölfedezésekről tudósít, közölvén egyszersmind a hírt, hogy mindnyájan egészségesek. Kriesch, az expedíció természettudományi osztályának tagja azonban tüdőgümő kórnak esett áldozatul. A derék vállalkozók szavukat tartották. 1872 ik június 13-án Tromsøe-be vitorláztak, hogy ott bálna halászkóttól a jég állásáról tudomást szerezzenek, aztán Novaja Zemlja felé folytassák útjukat. Akkor azt az ígéretet tették barátaiknak, hogy az 1874 ik év késő nyarán, legkésőbb őszén hazatérnek, s im — néhány nap múlva ismét honi földön üdvözlendjük őket. A Wilcsekhez érkezett táviratok Vardee-be kelteztek; az egyik tegnap déli 12 órakor, a másik 3 órakor délután adatott föl Weyprecht és Payer által Vardee kis sziget Norvégia északkeleti csúcsán. Hamburgba mintegy 14 napi vitorlázás után érhetni onnét a így valószínű, hogy 16 nap múlva hazai földön lesznek a bátor hajósok. Az expedíció, midőn az északi tengerre indult következő

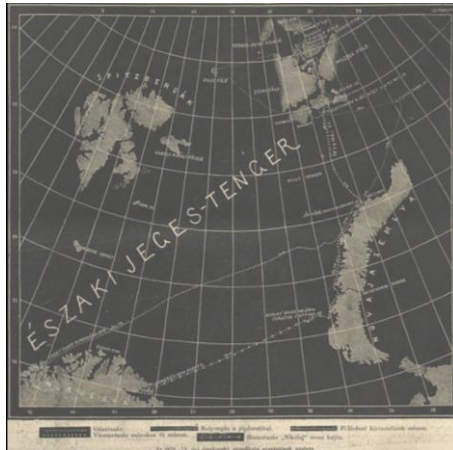
¹¹⁰¹ <https://mult-kor.hu/egyetlen-magyarall-az-expedicioban-fedeztek-fel-a-monarchia-egyetlen-gyarmatat-20230613?fbrcMR=desktop>

¹¹⁰² Vasárnapi Ujság –1872-08-04 / 31. szám / Payer Gyula az északi sarkvidéken 31. szám / Táj- és uti-képek, Külföldiek

¹¹⁰³ Magyarország, 16. évfolyam, 1979-12-23 / 51-52. szám

¹¹⁰⁴ Földrajzi közlemények 1873. Az osztrák-magyar expedíció. Turner Adolfról

tagokból állt: Weyprecht első hajóhadnagy, Orei zászlótartó hadnagy, dr. Koes (hazánkfia) tengerész-orvos, az áldozatul esett Krieschj 13 köztengerész s 2 tiroli hegymászó. Az expedíció néhány bernhardi kutyát is vitt a hajón, melyek szükség esetén a szánok vonására alkalmaztattak. Weyprecht távirata így hangzik: „Vardee, szeptember 4-én, déli 12 óra. 1872-ik augusztusában körülzárólva. 14 havon át jégmezők közé fagyva, majd északnyugatra hajtattánk. 1873-ban nagy kiterjedésű földrészek fedeztetek föl. Októberben ott időztünk. 79“ 51 északra, 59“ keletre telettünk. 82“ —83“ földet láttunk.

A expedíció térképe.¹¹⁰⁵

Fő kiterjedése északra s nyugatra. Májusban tarthatatlan hajót elhagytuk. 96 napi szánkózás után „Grenselatio” orosz schornert (kétárbochos vitorlás; Novaja-Semljánál találtuk. Kriesch tüdőgümőkórban elhalt, többiek egészségesek. Legénység kitűnően működött. Weyprecht.“ A legelső beérkezett távirat augusztusról van keltezve. A távirat szó szerint ez : „Körülzárólva, jég közé fagyva. 14 havon át jégmezők közt 1873 ban 5 havi nyári munka, a hajó kiszabadítása végett — hasztalan. A hajó a jégtorlódás folytán 7 lábnyira emeltetett ki a vízből. 1873-ban északon 80“ alatt nagy földrészek. 79, 51' északra, 59“ keletre telettünk. Föld beutaztatott. Vége sem északra, sem nyugatra nem fedeztetett föl. Május 20-án a hajót 4 szánon elhagyták. 96 napi fáradsalmas ut után a Novaja Bemlja-i partoknál egy orosz schornert találtunk. Kriesch tüdőgümőkórban elhalt, többiek egészségesek. Az észlelt tárgyak száma nagy Kérjük ő felsége engedelmét, a fölfedezett földeket „Ferencz-József-föld“-nek keresztelhetni. Pénzszükséglet: 1200 ezüst rubel, 11,385 ezüst frt, 4000 frt díjazásra, útiköltség Tromsøetől Bécsig mintegy 3,400 ezüst frt. Kérek 8000 frtot azonnal táviratilag utalványozni e czim alatt: Agaard (osztrák magyar konzul) Tromsøe-ben.“ A harmadik távirat: „Vardøe, szeptember 3-án, délutáni 1 óra 59 percz. Hajó két évig kikötön kívül, 14 havon át jég közé zárva; Novaja Semlja északi csúcsa felé hajtattánk. Első télen iszonyú jégnyomás. 1873. őszén ismeretlen földrészek fölfedeztetek , 3 tengeri mértföldnyire a partok mellett. Második teelés 79“ 51 északra, 50“ keletre.— 1874 ik márczius 9-től május 4 -ig szánon beutaztuk a földrészeket 79“ 54'-től 82' 5'-ig; 83“ felül elláttunk. Nagy kiterjedés, legkevesebb 15“, a déltájékokat kivéve, hol még hegyek ormairól sem láthattunk határt. Állat-, növény-élet délen csekély; jéghegyek, iszonyú dolomit-képződmények, hegyek magassága 5000 láb, uszadékfa kevés. Artunkisse (?) után nagy földterület, áthidalva, egy évig itt, 82 “-tól északra a part megméretett, hidegségi főtök 37“ R. Földön utazás május közepén; expedíció tartama 7 hó; május 29-én éjjel hajót szánokon elhagytuk, augusztus 15-én jég határát 77. 40' alatt elértük. Matroskinshaaretől délre augusztus 24-én orosz halászokat találtunk, kik Norvégiába vittek. (A távirat e helyen több soron át érthetlen.) Krieschen kívül mindnyájan élünk. Várjuk a „Ferencz-Józsefföld“ elnevezés

¹¹⁰⁵ https://hu.wikibooks.org/wiki/Heraldikai_lexikon/Flotta#/media/F%C3%A1jl:T%C3%A9rk%C3%A9p_1874-43.JPG

legmagasabb engedélyét. Távirati közlés Budapestre s Klagenfurtba Petermannhoz.“ Neutitschein családjához Orel következő táviratot intézett: „Vardee, szeptember 3-án, délutáni 5 óra. Egészségesen megérkeztünk. Tudósításokat megkaptuk; nagy fölfedezések északra 83 fokig. Novaja Somijánál hajót elhagytak. A visszautazás 16 hétig tartott. Orel. E távirat nagy lelkesedéssel fogadtatott Neutitschein-ban. Fiumében hálamise tartatott a tengerészek templomában, a tersattói Frangepán-várban.”¹¹⁰⁶

A vállalkozás teljes költsége 222 599,19 forint volt, amelyből magyar részről mindössze 7518,21 forint folyt be. Az adakozók között néhány arisztokrata család - Zichy, Eszterházy, Batthyány, Festetics, Széchenyi - és hazai bankok voltak.¹¹⁰⁷

---

¹¹⁰⁶ Reform, 6. évfolyam, 1874-09-06 / 244. szám

¹¹⁰⁷ Magyar Tudomány – A MTA folyóirata, 2001 (108. kötet = Új folyam 46. kötet) 2001 / 7. sz. / NAGY MIKLÓS MIHÁLY: Geográfia hadilobogó alatt